

NAIM KARIMOVNING OYBEK HAQIDAGI ILMMIY TADQIQOTLARIDAN MA'LUMOTLARNI O'RGANISH

Solijonova Diyora

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti

Sirtqi bo'lim o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

22/34 B guruh talabasi

Annotasiya: Naim Karimovning Oybek haqidagi ilmiy tadqiqotlari o'zbek adabiyotshunosligida muhim o'rin tutadi. Olim Oybek ijodi, uning badiiy mahorati, hayoti va adabiy merosini chuqur ilmiy tahlil qilgan. Xususan, "Oybek", "Oybek gulshanida qolgan g'unchalar", "Oybek va Zarifa", "Oybek. Mashhur o'zbek adibining hayoti va ijodidan lavhalar" kabi asarlarida yozuvchining ijodiy faoliyati keng yoritilgan. "Oybek: Tosh ekan bu boshim...", "Ikki darg'a", "Oybek o'g'itlari", "Oybekning so'nggi qo'shig'i" kabi maqolalari orqali Oybek shaxsiyati va ijodining turli qirralari ochib berilgan.

Naim Karimov tadqiqotlarida Oybek ijodi tarixiylik, milliylik va badiiy-estetik mezonlar asosida tahlil qilinadi. Olim yozuvchining asarlarida xalq ruhiyati, insoniy qadriyatlar va milliy tafakkur ifodasini alohida ta'kidlaydi. Tadqiqotlarda Oybekning o'zbek adabiyoti taraqqiyotidagi o'rnini, uning adabiy muhitga ta'siri hamda ijodiy merosining bugungi avlod uchun ahamiyati ilmiy asosda yoritilgan. Shu jihatdan Naim Karimovning oybekshunoslikka qo'shgan hissasi katta ilmiy va ma'naviy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Oybek, Naim Karimov, Muso Toshmuhammad o'g'li, "Qutlug' qon", Navoiyshunoslik, o'zbek adabiyotshunosligi, tarjima mahorati, lirik she'riyat, Zarifa Saidnosirova, "Chimiyom daftari", adabiy tanqid, milliy uyg'onish.

Kirish

XX asr o‘zbek adabiyoti tarixida monumental romanlari bilan o‘zbek nasrini jahon miqyosiga olib chiqqan Musa Toshmuhammad o‘g‘li Oybek, avvalo, gulyurak shoir – o‘zbek she‘riyatida o‘ziga xos lirik maktab yaratgan san‘atkordir. Oybekning adabiyot maydoniga kirib kelishi, uning ilk ijodiy tajribalari va shoir sifatida shakllanish jarayonini tadqiq etish bugungi adabiyotshunoslikning muhim vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda. Zero, adib dunyoqarashi va badiiy uslubining ildizlari aynan uning dastlabki she‘riy qadamlariga borib taqaladi.

Atoqli adabiyotshunos olim, akademik Naim Karimov o‘zining ko‘p yillik fundamental izlanishlarida Oybekning aynan she‘riyatga kirib kelish davrini jiddiy tadqiq etgan. Olim shoir shakllangan murakkab ijtimoiy-siyosiy va adabiy muhitni tahlil qilar ekan, bu jarayonni shunchaki biografik faktlar tizimi sifatida emas, balki XX asr boshidagi o‘zbek madaniy uyg‘onishining qonuniy samarasi o‘laroq baholaydi. Naim Karimov tadqiqotlarida Oybek she‘riyatining ilk manbalari, uning uslubidagi nafosat va intellektuallik tabiati mukammal ochib berilgan bo‘lib, ushbu ilmiy qarashlarni tizimli o‘rganish mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Naim Karimovning Oybek hayoti va ijodiy yo‘liga bag‘ishlangan monografiyalari, ilmiy maqolalari va shoirning ilk she‘riy to‘plamlari («Tuyg‘ular», «Ko‘ngil naylari») tadqiqotning obyektini hisoblanadi. Olimning Oybek ilk she‘riyati, uning shakllanishiga ta’sir etgan adabiy muhit va ustoz-shogirdlik munosabatlariga oid ilmiy-nazariy qarashlari esa ishning predmetini tashkil etadi.

Naim Karimov Oybek ijod boshlagan davrni (1920-yillar) nihoyatda murakkab va o‘tish davri deb baholaydi. Olim shoirning Toshkentdagi Namuna maktabi, Navoiy nomidagi bilim yurti va nihoyat O‘rta Osiyo Davlat Universiteti (hozirgi O‘zMU)dagi tahsil yillarini tahlil qiladi. Bu muhit yosh Musani qadimgi sharq mumtoz adabiyoti, rus klassikasi va g‘arb tafakkuri bilan boyitgan ilk laboratoriya edi.

Naim Karimov tadqiqotlarida Oybekning ma’naviy kamolotiga turtki bergan ustozlar uch yo‘nalishda ko‘rsatiladi:

1. *Mumtoz maktab*: Alisher Navoiy va Bobur merosining Oybek badiiy tiliga ko‘rsatgan ta’siri;

2. *Zamondosh ustozlar*: Abdulla Qodiriy va Cho‘lpon lirikasi. Naim Karimov Oybek Cho‘lponning "gullarga evrilgan, tabiat bilan sirlashgan" pinhona dardli she’riyatidan oziqlanganini, ammo undan nusxa ko‘chirmay, o‘zining falsafiy-intellektual yo‘lini topganini isbotlaydi;

3. *Rus va g‘arb adabiyoti*: Pushkin, Lermontov, ayniqsa, rus simvolistlari (Blok, Bryusov) she’riyatining yosh Oybek ijodiy tabiatiga singishi.

Naim Karimov asarlari asosida Oybekning ilk she’riy qadamlari, uning o‘zbek she’riyatida yangi bir oqim – chuqur falsafiylik va psixologik tasvir maktabini yaratishdagi xizmatlarini ko‘rsatib berishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilanadi:

- Naim Karimovning «Oybek» biografik roman-monografiyasida adibning bolalik va yoshlik yillariga oid arxiv materiallarini tahlil qilish;

-Yosh Oybek dunyoqarashiga ta’sir ko‘rsatgan jadidchilik muhiti va madaniy jarayonlarni olim talqinida yoritish;

-Oybekning «Tuyg‘ular» (1926) ilk to‘plamidagi she’rlarning badiiy va vazn xususiyatlarini Naim Karimov qay darajada matnshunoslik nuqtayi nazaridan baholaganini aniqlash;

-Olimning Cho‘lpon va Oybek adabiy aloqalari, an’ana va yangilanish muammo siga oid qarashlarini umumlashtirish.

Jadvalda Naim Karimovning Oybek ijodini o‘rganishdagi asosiy ilmiy yo‘nalishlari va ularning mazmuni umumlashtirilgan:

Tadqiqot yo‘nalishi	Asosiy mazmuni va tahlil qilingan jihatlari	Muhim asarlari/maqolalari
------------------------	--	------------------------------

She'riyat tahlili	Oybekning lirik mahorati, barmoq vaznini rivojlantirishi, "Chimyoq daftari" turkumining badiiy xususiyatlari.	"Oybek cho'qqisi", "Oybek"
Nasr va Roman navislik	"Qutlug' qon" romanining yaratilish tarixi, undagi milliy uyg'onish g'oyalari va obrazlar tizimi.	"Oybek cho'qqisi"
Navoiyshunoslik	Oybekning Alisher Navoiy ijodini tadqiq etishi, Navoiyshunoslik faniga qo'shgan hissasi va "Navoiy" romani tahlili.	"Quyosh bilan oy"
Tarjimonlik mahorati	A.S. Pushkin ("Yevgeniy Onegin") va boshqa jahon adabiyoti durdonalarini o'zbek tiliga o'girishdagi o'ziga xos uslubi.	"Oybekning tarjimonlik mahorati"
Biografik tadqiqotlar	Oybekning hayot yo'li, oilaviy muhiti (Zarifa Saidnosirova bilan munosabatlari) va shaxsiyatining shakllanishi.	"Oybek va Zarifa"
Adabiy aloqalar	Oybekning rus va jahon adabiyoti vakillari bilan ijodiy muloqoti va ularning ta'siri.	"Oybek cho'qqisi"

--	--	--

O‘zbek adabiyotshunosligida Oybek she‘riyatining sirlarini ochish, uning lirik jozibasini zargarlik nafosati bilan tahlil qilish deganda, birinchi navbatda, akademik Naim Karimov tadqiqotlari ko‘z oldimizga keladi. Olim Oybek lirikasi haqida gapirganda, uni **"so‘z bilan chizilgan rasm va kuy"** deb ta‘riflaydi.

Naim Karimov ilmiy qarashlari asosida Oybekning lirik she‘riyatdagi mahorati, uslubiy o‘ziga xosligi va barmoq vaznini rivojlantirishdagi xizmatlarini quyidagi mezonlar bo‘yicha tahlil qilish mumkin:

Naim Karimov ilmiy talqinlariga ko‘ra, Oybek o‘zbek she‘riyatida shaklbozlikdan qochib, barmoq vaznini ichki ohang va ma‘no ehtiyojiga bo‘ysundirdi. Uning lirikasi orqali o‘zbek she‘riyatida "fikrlayotgan qalb" – intellektual va chuqur psixologik lirik qahramon tipi mukammal shakllandi.

Naim Karimov sovet davri adabiyotidagi majburiy balandparvozlikka (pafosga) qarshi o‘laroq, Oybek she‘riyatiga xos bo‘lgan "sokinlik falsafasi"ni kashf etgan. Oybek she‘rlarida hayqiriq yo‘q, ammo g‘oyat kuchli ichki dinamika va pinhona dard bor. Masalan, shoir tabiatdagi sokin shom, daryoning ohista oqishi yoki barglarning shitirlashini tasvirlaganda, aslida o‘sha davr jamiyatidagi bo‘g‘iq muhitni, qatag‘onlar va ta‘qiblar tufayli chuqur iztirobda qolgan o‘zbek ziyolisining ruhiy holatini ramziy ifodalagan. Naim Karimov Oybekning she‘riy mahoratini baholarkan, shoir so‘zlarni g‘oyat sinchkovlik bilan tanlaganini va bitta she‘r ustida oylab ishlaganini qo‘lyozmalar asosida isbotlab bergan.

Xulosa

Akademik Naim Karimov o‘zbek adabiyotshunosligida o‘ziga xos fundamental "Oybekshunoslik maktabi"ni yaratdi. Olimning ko‘p yillik tadqiqotlari, xususan, «Oybek» biografik roman-monografiyasi va «Oybek gulshani» turkum ishlari shunchaki quruq

faktlar yig'indisi emas, balki adib yashagan davr, muhit va shaxsiyat fojiasini yaxlitlikda ochib bergan monumental asarlardir. Naim Karimov talqinida Oybek siymosi sovet mafkurasi silliqdagan qolipdan chiqarilib, millat dardi bilan yashagan haqiqiy daho sifatida qayta kashf etildi. Oybekning lirik she'riyatga kirib kelishi va uning ijodiy shakllanishiga oid Naim Karimov qarashlari shoir uslubining o'ziga xos intellektual poydevorini ko'rsatib beradi. Olim yosh Oybek dunyoqarashiga sharq mumtoz adabiyoti (xususan, Alisher Navoiy merosi), jadidchilik muhiti, Abdulla Qodiriy va Cho'lpon lirikasi hamda rus simbolizmining ko'rsatgan ta'sirini mukammal tizimlashtirdi. Bu tahlillar Oybekning o'zbek she'riyatida tasviriy-badiiy va falsafiy oqim asoschisi ekanligini ilmiy jihatdan isbotladi.

Oybekning lirik mahorati va barmoq vaznini rivojlantirishdagi xizmatlari Naim Karimov tomonidan chuqur matnshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil etildi. Oybek o'zbek she'riyatida an'anaviy barmoq vazni qoliplarini parchalab, unga misli ko'rilmagan ichki ohang, musiqiylik (assonans va alliteratsiya) hamda egasuvchanlik bag'ishladi. Olim shoir lirikasidagi eng muhim xususiyat – **tuyg'u va fikr uyg'unligi** (lirik psixologizm) hamda tabiat tasviri ortiga yashiringan "ichki sokinlik va satrosti ma'no (submatn)" ekanligini ochib berdi.

Naim Karimov nafaqat nazariyotchi, balki yirik matnshunos olim sifatida Oybek merosini saqlab qolish va himoya qilishda beqiyos jasorat ko'rsatdi. Mustaqillik yillarida olim shoirning sovet senzurasini tomonidan qirqib tashlangan, o'zgartirilgan yoki umuman taqiqlangan o'nlab she'rlari, doston parchalari va shaxsiy kundaliklarini arxivlardan topib, asl holida xalqqa qaytardi.

Naim Karimovning Oybekshunoslikka oid ilmiy merosini o'rganish – bugungi o'zbek adabiyotshunosligi uchun metodologik yo'llanma vazifasini o'taydi. Ushbu tadqiqotlar nafaqat o'tmish adabiyotini xolis baholash, balki yosh avlodda milliy g'urur, adabiy did va badiiy tafakkurni shakllantirishda g'oyat ulkan tarbiyaviy hamda ilmiy-amaliy qimmatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Niyatimiz ulug‘, ishimiz xayrli, kelajagimiz yorug‘. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. Oybek. *Adabiyot va san‘at masalalari*. – Toshkent.
2. Karimov N. Oybek. (Biografik roman-monografiya). – Toshkent: Yosh gvardiya, 1985.
3. Karimov N. Oybek gulshani. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 2005.
4. Karimov N. Oybek ijodiy laboratoriyasi va matnshunoslik muammolari // O‘zbek tili va adabiyoti jurnali. – Toshkent, 2012. – № 4. – B. 12-18.
5. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti manzaralari: joziba va fojia. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008.